

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I” DIN CLUJ
Facultatea de Medicină.

No. 1321.

Știri de interes medico-istoric
din cele dintâiu trei periodice
ungurești ardelenne
(1790; 1814-1818; 1831-32)

DOCTORAT IN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE

PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ ÎN ZIUA DE 20 OCT. 1938.

DE

DOMAHIDY FRANCISC

44.607

INST. MED. T. RM. TG-MUREȘ
ORV. FUD. GYÖGYSZ. INT. ANH.
Dist. Czentra-Központ Könyvtár
Lelt. sz. 44607/1

24 MAY 2005

CLUJ

TIPOGRAFIA „STUDIO” STR. I. G. DUCA No. 8.

1938.

UNIVERSITATEA REGELE F. I. DIN CLUJ FACULTATEA DE MEDICINĂ

Decan: Dl. Prof. Dr. M. STURZA.

Profesori:

Clinica stomatologică	Dl. Prof. Dr. <i>Aleman I.</i>
Microbiologie	" " <i>Baroni V.</i>
Fiziologia umană	" " <i>Benetato G.</i>
Istoria medicinei	" " <i>Bologa V.</i>
Patologia generală și experimentală	" " <i>Botez A. M.</i>
Clinica oto-rino-laringologică	" " <i>Buzoianu G.</i>
Istologia și embriologia umană	" " <i>Drăgoiu I.</i>
Semiologie medicală	" " <i>Goia I.</i>
Clinica ginecologică și obstetricală	" " <i>Grigoriu Cr.</i>
Clinica medicală	" " <i>Hațieganu I.</i>
Medicina legală	" " <i>Kernbach M.</i>
Chimia biologică	" " <i>Manta I.</i>
" oftalmologică	" " <i>Michail D.</i>
Clinica neurologică	" " <i>Minea I.</i>
Igienă și igienă socială	" " <i>Moldovan I.</i>
Radiologia medicală	" " <i>Agr. M. Zslog</i>
Anatomia descriptivă și topografică	" " <i>Negru D.</i>
Clinica chirurgicală	" " <i>Papilian V.</i>
Medicina operatoare }	" " <i>Pop A.</i>
Clinica infantilă	" " <i>Popoviciu Gh.</i>
Farmacologia și farmacognozia (Supl.)	" " <i>Popoviciu Gh.</i>
Biologia generală	" " <i>Racoviță E.</i>
Chimia medicală	" " <i>Secăreanu Șt.</i>
Balneologie	" " <i>Sturza M.</i>
Clinica dermato-venerică	" " <i>Tătaru C.</i>
" urologică	" " <i>Țeposu E.</i>
Clinica psihiatrică	" " <i>Urechia C.</i>
Anatomia patologică	" " <i>Vasiliiu T.</i>
Fizica medicală	" " <i>Conf. Bărbulescu N.</i>

JURIUL DE PROMOȚIE:

Președinte: Dl. Prof. Dr. *V. Bologa*

Membrii: { Dl. Prof. Dr. *Gr. Benetato*
" " " *M. Kernbach*
" " " *Gh. Popoviciu*
" " " *M. Sturza*

Supleant: Dl. Doc. Dr. *I. Gavriliă*

INTRODUCERÉ.

Istoria medicinei ardelené din secolul XVIII și prima jumătate a XIX trebuie reconstituită din materialul care este răsfirat în presa periodică din aceea vreme, căci nu ne stă la dispoziție vre'o presă medicală specială.

Știrile și chestiunile cu caracter medical au fost de cele mai multe ori notate și scrise de laici — uneori destul de neprecise — totuș în lipsa altor isvoare servesc foarte bine pentru atingerea scopului.

Intr'adevăr din notițele răspândite în presa periodică, uneori naive sau chiar eronate, alteori însă destul de precise, din articolele de popularizare ale unor medici ardeleni care încercau să satisfacă dorința de a publica pe această singură cale posibilă în Ardeal, ne oferă în totalitatea lor posibilitatea de a reconstitui o ambianță spirituală și științifică a epocii.

De multeori am crezut că unele știri ar trebui lăsate afară și nu merită să fie traduse. Dl. Profesor Bologa, a dorit însă ca ele să fie menținute, spunând că abia mai târziu când se va face extragerea materialului dintr'o serie mai lungă de periodice chiar și cele mai puțin importante știri și note își pot avea importanța lor în cadrele tabloului de ansamblu care va rezulta în mod firesc.

Extragerea știrilor din gazetele maghiare ardelené au fost începute la Institutul de Istoria Medicinei din Cluj de Domnii Teodor E. Pop și Emil Sedan. Notez că mai demult deja s'a început aceaș muncă cu periodicele românești și săsești din Ardeal așa încât materialul informativ începe să se completeze tot mai mult. Dl. Emil Sedan a extras periodicele „Hazai Hiradó“ și „Erdélyi Hiradó“ pe anii 1828—1830. Dl. Teodor E. Pop a extras exclusiv știrile despre epidemia de holeră din „Erdélyi Hiradó“ pe anul 1831—32.

Eu am căutat să întregesc această muncă prelucrând cele dintâiu trei periodice maghiare din Ardeal apărute până la 1832 (natural cu excepția lui „Erdélyi Hirado“ 1828—1830 prelucrat de Dl. Sedan).

Am extras așadară „Erdélyi Magyar Hirvivő“, cea dintâiu publicație periodică maghiară ardeleană, apărută numai în anul 1790 în Sibiu, „Erdélyi Muzeum“ prima revistă științifică maghiară ardeleană, apărută în Cluj dela 1814—1818 și în sfârșit „Erdélyi Hirado“, cea dintâiu publicație periodică politică ardeleană maghiară, cu anexa ei beletristică „Erdélyi Társalkodó“ pe anii 1831—1832.

Știri din Erdélyi Magyar Hírvivő apărut în Sibiu în anul 1790.

I.

29. IV. 1790, anexă la No. 5.

În librăria din Sibiu, Str. Rét Nr. 261 a D-lui Hochmeister Martin, tipograf privilegiat regal, se găsesc următoarele cărți mai nou sosite:

1. Pax corporis azaz: Az emberi Test nyavalyáinak okaitól s azoknak orvoslásának módgyáról való Trakta (tratat despre cauzele bolilor corpului omenesc și despre modul de vindecare a acelor) . . . preț: 30 xr.

2. Házi különös orvosságok írásokból és nyomtatásokból szedettek egyben (medicamente speciale de casă, culese din manuscrite și tipărituri) preț: 25 xr.

II.

17. V. 1790, anexă la No. 12.

Domnul Doctor Medicinae Zai Samuil din Comarom vrea să editeze o istorie a naturii (Historia Naturae) din dorința de a ajuta scumpa noastră Patrie lipsită de o descriere a naturii.

Prima parte a acestei lucrări fiind deja terminată, el intenționează s-o pună la dispoziția lumii, dacă găsește destui abonați cu câte 50 xr., promițând în același timp că va munci și la următoarele două părți, dacă va avea suficiente motive de imbold.

Prima parte va fi împărțită în 4 capitole: în primul va fi vorba despre sărurile cunoscute și care se află pe glob;

în al doilea despre corpurile inflamabile ca: Sulful, cărbunele, etc.;

în al treilea se va vorbi despre semnele, prețul și toate genurile cunoscute de pământuri, pietre și pietre scumpe;

în al patrulea despre toate felurile de minereuri, cum ar fi: aurul alb sau argintul din Pintor, aurul galben, etc.

Intre altele acest Domn savant va descrie separat foloasele proprii și ale produselor tuturor corpurilor pământești utilizate în medicină, chimie precum și în toate meșeriile, cum ar fi bijuterie, olărie, sculptură în lemn, pictură, turnătoria de litere, etc., în sfârșit în gospodăria casnică pentru distrugerea viermilor dăunători din șure, pentru transformarea pereților în marmoră cu foarte puține cheltueli, toate putând să le facă gospodarul singur; apoi modul cum se poate conserva carnea în roșata ei proprie, fără să se altereze; cum se pot prepara fețe de mese, hârtii, cearceafuri care murdărindu-se cu cerneală sau altfel, să se poată curăți prin foc și care nici nu se prea strică.

Această istorie naturală va servi de călăuză și în ocupația de miner, care e una dintre cele mai frumoase și în Patria noastră cea mai folosită și mai necesară, și căreia totuș așa de puțin sau consacrat dintre patrioții noștri.

Cine va avea plăcere de a-și procura această lucrare să se prezinte în timp de 2—3 săptămâni la Domnii mai jos notați:

prima parte va apărea în ziaua tăerii capului Sflui Ioan, iar prima rată va fi primită în Buda de către T. N. Szemere Francisc, agent; în Seghedin de către Dl. prof Bodola Iosif; în Cluj de către Dl. prof. Szathmári Mihail; în Târgu-Mureș de prof. Szilágyi Samuil și în Sibiu de către Benkő Francisc, preot reformat.

Știri din revista Erdélyi Muzeum apărută în Cluj în anii 1814—1818.

I.

Anul 1814, Corespondență. Fasc. I, 1814.

În anul 1811 Dl. Doctor Medicinæ Baumgarten din Sighișoara, a înaintat o scrisoare Dietei ardelenene cerând să i-se acorde liberă petrecere în Țară în scop de herborizare. Forurile au primit aceasta cu bucurie și înafară de satisfacerea dorinței sale au mai trimis ordine județelor ca autoritățile să-i pună la dispoziție oameni care să-i arete drumurile de munte, regiunile mai bogate în flori și câmpiile. Pornind în Iulie 1812, amintitul botanist a colindat jud. Alba de Jos, Hunedoara, Hațegul și Trascăul și s'a reîntors în Septembrie:

Mărtonfy Iosif, contele Haller Ștefan, prefectul jud. Alba de Jos, baronul Josika Ioan, prefectul Hunedoarei și contele Toroczkai Pavel au înlesnit cu multă bunăvoință sărguincioasele sale călătorii științifice. Și anume Măria sa baronul Losonczi și Excelența sa contele Bänffy Gheorghe, guvernatorul regal l-au îmboldit pe susnumitul Domn Doctor la redactarea cărții sale de botanică intitulată Flora Ardeleană.

II.

Anul 1814, fasc. II. *Inștiințări.*

Pentru revista Erdélyi Muzeum s'a abonat la Redacția din Cluj: dl. profesor Doctor în Medicină Bariez Ioan.

În Debrecen la Dl. Doctor Szent-Gyorgyi Iosif sau prenumerat trei exemplare.

III.

Anul 1814, fasc. II. *Epigramă către dl. Doctor în Medicină și literator Kovács Mihail din Pesta.*

Vindecii bine, iubești limba
Bărbat mare, te admir,
Cap bun și patriot inimos
O ce raritate!

IV.

Anul 1815.

Nouii abonați pentru fascicolul al II-lea:

Sa prenumerat la Dl. Aranka Gheorghe, consilier la
Curtea de Apel regal maghiar;

Dl. Dr. med. Horváth Matias.

Știri din anii 1831—32 din Erdélyi Hiradó apărut la Cluj în anii 1828-1848

I.

No. 20, 8. III. 1831. *Minune omenească.*

La Brema se poate vedea acuma un copil pe capul căruia, în loc de păr au crescut niște pene ca de biblică.

II.

No. 24, 22. III. 1831. *Ardeal.*

Cluj 13 Martie 1831. Dl. Létzfalvi Keresztes Elek, Doctor Medicinæ fost consilier al jud. Cluj, nu mai este.

Ceremonia funebră a avut loc în ziua de 14 II. a. c., când a fost sinstit printr'un discurs funebru impunător, rostit la domiciliul răposatului de către Dl. Császár Samuil, preot reformat din Cluj. Dar răsplata meritelor sale cu aceasta încă n'a ajuns la punctul culminant deoarece în Liceul Regal, unde timp de 22 de ani a fost profesor — de o adevărată utilitate publică al anatomiei și al mositului — memoria lui a fost sărbătorită în prezența multor demnitari și auditori printr'un discurs înălțător în limba latină, discurs care a ridicat cu drept cuvânt gloria răposatului, cinstea Institutului și lauda demnului orator, prorectorul Bano Ștefan.

Frumos exemplu de dragoste creștinească, de cinstire a meritelor în mijlocul diferitelor opinii religioase.

III.

No. 41, 21. V. 1831. *Instiințare.*

Lucrarea promisă în No. 43 din anul trecut al anexei „Társalkodó“ n'am putut-o termina până la sfârșitul lunei

Maiu crt., din cauză de boală, însă dacă Dumnezeu îmi va reda sănătatea cu toată siguranța îmi voiu împlini promisiunea.

Dr. Szotyori Iosif.

IV.

No. 62, 2. X. 1831. *Din Ardeal și Ungaria.*

În Turda luna curentă a decedat Dl. Doctor în medicină Szász Ștefan merituosul fizicus al județului.

V.

No. 1, 3. I. 1832. *Din Cluj.*

Între stimații cititori ai ziarelor „Erdélyi Híradó” și „Erdélyi Társalkodó” se găsesec și următorii Domni Doctori:

Dr. Med. Fodor Andrei din Deva,
 Ferenczi Iosif, medic primar și raportor guvernial, Cluj,
 Marussi Ștefan medicinae candidatus, Brema,
 Pataki Daniel Dr. Med. Cluj,
 Jakab Ludovic Dr. Med. Târgu-Mureș,
 Judenhoffer Mihail Dr. Med. și profesor în Cluj.

VI.

No. 16, 28. II. 1832. *Cluj.*

15. II. Târgu-Mureș. Anul trecut în Spitalul din Târgu-Mureș:

Au fost internați	252 bolnavi
Vindecați	223
Morți	13
Rețenuți pentru trat.	16
Internați și tratați gratuit	195
Internați și tratați cu red. moderată	57

Impărțiți pe confesiuni:

Romano-catolici	62 polnavi
Reformați	97
Luterani	17
Unitariani	5
Greco-catolici	46
Greco orientali	25

Răsadurile cresc foarte încet dacă rădăcinile lor nu sunt hrănite prin ploile căzute la timp. Instituțiile de binefacere progresează cu pași înceți dacă facia spiritului ce animă comunitatea licărește abia ici-colo; chiar cu sacrificii mari, puțini, numai puțin pot realiza, dar multe ajutoare împreunate prin sacrificii abia simțite pot duce departe....

Scumpa mea Patrie, când vor da la o parte fiii și ficele tale interesele lor particulare pentru ca mână în mână să înfăptuească binele comun?!

Deputația nosoconială din Târgu-Mureș

VII.

No. 7, 24. VII. 1832. *Din Ardeal.*

În circumscripția Pfozt (oare Folticeni? Nota trad.) din Moldova, din cauza izbucnirii unei epizootii între cornute, toate vitele care vor fi mănate în Ardeal trebuie să zăbovească 3 zile la graniță; exportul pieilor nepregătite de vite este absolut interzis până la noi dispozițiuni.

VIII.

No. 17, 20. III. 1832. *Diverse.*

În multe scrisori se laudă un remediu secret sub titlul de „Nettare di Napoli” care se vinde ca un medicament infailibil contra suferințelor de stomac și nervi, alăturate fiind și niște mărturii despre anumite reușite.

Dl. Bihl Ludovic din Kirchheim care de multă vreme suferă de aceste boli și ani de-a rândul trăise cu aceste medicamente, fără să simte cea mai mică ușurare a suferințelor, anunță publicul prin scrisori deschise să se ferească de acest remediu, adaugând următoarele: „deoarece el a crezut că ineficacitatea medicamentului s'ar datori faptului că nu l-a întrebuințat exact după prescripție s'a adresat persoanelor, care s'au publicat vindecate, dar nu spre mică mirare a reprimut toate scrisorile cu observația că: destinatarii sunt necunoscuți.

IX.

No. 21, anul 1832. *Publicațiune.*

În urma ordinelor Nr. 5554. 6439, 6762 și 6936/1832 ale Guvernului, se aduce la cunoștința tuturor că Maiestatea

Sa a binevoit să dăruiască lui Rigamonti Carol o scrisoare de privilegiu — cu caracter exclusiv personal — pentru preparare de dinți.

X.

No. 24, 24. III. 1832. Cluj.

Deoarece munca mereu în sporire a Societății Maghiare de Științe necesită o diviziune între mai mulți membri, în adunarea din 9. III. se aleg prin vot secret 30 membri corespondenți, printre cari se găsesc și Domnii Dri Csorba Iosif, medic primar al jud. Somogy și Dr. Polya Iosif din Pesta.

XI.

No. 25, 27. III. 1832. Budapesta, 17. III. Dela marea adunare a Societății Maghiare de Științe. Al doilea comunicat.

Programul Societății cuprinzând și traducerile din limba veche greacă și latină cât și din lucrările atât de frumoase și folositoare ale scriitorilor italieni, francezi și germani, în ședința 4. din 8. III. Marea adunare a ales pentru traducere 61 de opere — din cadrul celor 6 clase de științe — recomandate de membrii locali și din provincie.

Cu aprobarea Consiliului Directoral, titlul acestor lucrări se aduce la cunoștința tuturor marilor scriitori — membri sau nu ai Societății — ca fiecare după aplicația ce o simte, să anunțe cât mai curând că se angajează la traducere. Dintre cele care încă n'au fost traduse în ungurește, Societatea recomandă următoarele:

I. Din cadrul Științelor naturale:

1. Fabini: De morbis oculorum.
2. Schmalz: Diagnostische Tabellen.
3. Chelius: Handbuch der Chirurgie.
4. Carus: Gynecologie.
5. Horn: Geburtshilfe.

Condiție: Traducerea trebuie făcută din original, din ediția cea mai bună și cea mai nouă.

XII.

No. 26, 29. I. 1832. Cluj. Adunarea a X-a a Naturaliștilor și Medicilor de naționalitate germană în Viena, 1832.

Naturaliștii și Medicii aici întruniți, în ziua de 18 IX. și-au ținut I. ședință ordinară în Sala-mare a Universității Regale și Imperiale.

Grandoarea adunării care era compusă din 6—7 sute de membrii și oaspeți savanți a crescut prin prezența Prințului Metternich, cancelarul de Stat al Majestății Sale și prin participarea numeroșilor prieteni și protectori ai științelor.

Baronul Jaquin a ținut în calitate de președinte cuvântarea de deschidere. După aceasta profesorul Littrow a citit regulamentul Societății totodată aducând la cunoștință institutele care stau la dispoziția și primirea prietenoasă a societății în calitate de oaspeți. Apoi au urmat trei cuvântători ai Societății și anume Burdach, consilierul de curte din Königsberg, vorbind despre palpitații, profesorul vienez Mawruch despre urmele cholerei în scrierile din vechiul testament și profesorul Geppert din Breslau, care și-a citit disertația despre căldura de proveniență vegetală.

Adunarea fiind terminată, membrii Societății s'au împărțit în 5 secții, alegându-și președinții și secretarii respectivi: în secția medicală ca președinte pe Dl. profesor Harles din Bon și ca secretar pe Dl. profesor Hermann.

XIII.

No. 31, 17. IV. 1832. *Din partea Institutului de binefacerea a femeilor din Pesta dorim să comunicăm cititorilor următoarele:*

— săraci neputincioși, care din cauză de boală, paralizii sau bătrânețe nu-și pot asigura existența primesc alimente, ajutor medical cât și doctorii ori în locul acestora pot să primească bani săptămânal sau lunar;

— bolnavi, cari stau în miserie din cauza lipsei de aparținători se vor interna și vor primi tratament medical pe sepele Societății;

— s'a înființat institutul de cură și de tratament pentru orbi săraci cu cataractă;

XIV.

No. 34, 15. X. 1832. *Publicațiune. Sibiu.*

Oficiul medical al Breslei minerilor din Sf. Dominic al Ciucului a devenit vacant.

No. 47, 12. VI. 1832. *Cluj*.

Ungaria. In dimineața de 1 Iunie Dl. Dr. Med. Habeler Constantin profesor ordinar regal de botanică, inspector al Grădinei botanice de pe lângă Universitatea Regală Maghiară a Științelor, în vârsta de 68 ani s'a găsit sugrumat în locuința sa din centrul orașului, în vecinătatea bibliotecii universitare, furându-i-se toți banii și câteva lucruri prețioase.

Autorii acestui fapt revoltător încă nu s'au descoperit; ne pare așa de rău pierderea acestui bărbat atât de însemnat, care a fost iubit de toți cunoscuții și mai ales de elevii săi, cu atât mai mult că stingerea lui violentă din rândul celor vii era într'adevăr surprinzătoare.

Incheere.

Știrile de interes medical din cele dintâu două periodice maghiare ardeleni („Erdélyi Magyar Hirvivő“ 1790 și „Erdélyi Muzem“ 1814—1818) sunt destul de insignifiante. Ele denotă un început de preocupări științifice și mericală în lumea cultă maghiară a Ardealului care sunt departe de a atinge nivelul preocupărilor literare ale aceleiași societăți. De valoare pentru biografia marelui botanist și medic ardelen Baumgarten sunt unele precisări din 1814 cu privire la cele dintâu herborizări ale sale pe teritoriul Ardealului. Micile notițe despre medicii abonați la reviste deși par insignifiante totuș își au valoare lor informativă deoarece prin ele se poate contribui cu ceva la reconstituirea listelor vechilor medici ardeleni.

Mult mai bogate sunt știrile din „Erdélyi Hiradó“ unde pe lângă note curioase despre întâmplări ciudate medicale din străinătate găsim informații necrologice sau despre mersul spitalelor, știri epidemiologice, despre preocupările științifice și filantropice ale societății maghiare etc. interesante. Face haz știrea Nr. 8 asupra reclamei deșanțate făcute unui preparat medical fără nici o valoare reală. Tempora non mutantur!

Concluziuni.

1. S'au extras știrile și articolele de interes medico-istoric din primele periodice ardeleno-ungurești: „Erdélyi Magyar Hirvivő (1790), „Erdélyi Muzem“ (1814—1818) și „Erdélyi Hiradó“ (1831—1832).

2. Știrile și articolele de mai sus se referă la:

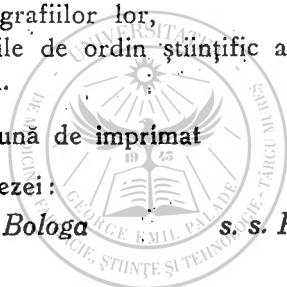
- a) activitatea spitalelor și medicilor din Ardeal,
- b) date personale despre medici ardeleni, utile pentru reconstituirea biografiilor lor,
- c) preocupările de ordin științific ale lumii culte maghiare din Ardeal.

Văzu'ă și bună de imprimat

Președintele Tezei:
s. s. *Prof. Dr. V. Bologa*

Deșan:

s. s. *Prof. Dr. M. Sturza*

Bibliografie.

1. Erdélyi Magyar Hirvivo, Sibiu 1790.
2. Erdélyi Muzeum, Cluj 1814—1818 (10 fascicole).
3. Erdélyi Hiradó (cu anexa Erdélyi Társalkodó) Cluj 1831—32.
4. *Sedan Emil*: Știri de interes medico-istoric din câteva gazete ungurești ardelenene, tipărite în anii 1828—1830. Teză Cluj 1938, 25 p. 80.
5. *Teodor E. Pop*: Epidemia de Holeră din 1831 în Ungaria și Ardeal după știri din gazete și reviste contimporane ungurești. Teză Cluj 1938, 35 p. 80.

